

МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ

ЩО ПРИХОВУЄ

«ВІДПОЧИНОК»

У ДИТЯЧОМУ ТАБОРІ?

ЯК РОСІЯ МІЛІТАРИЗУЄ,
ІНДОКТРИНУЄ ТА ЗМІНЮЄ ІДЕНТИЧНІСТЬ
УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Що приховує «відпочинок» у дитячому таборі? Як Росія мілітаризує, індоктринує та змінює ідентичність українських дітей. Моніторинговий звіт / Т. Личко, М. Суляліна, О. Шаповал. – Київ: ЦГП «Альменда» 2023. – 48 с.

Київ, жовтень 2023

Авторка: Тетяна Личко
Моніторинг: Ольга Шаповал
Редакторка: Марія Суляліна
Літературна редакторка: Юлія Шекет
Верстка та дизайн: Максим Афанасьєв

Моніторинговий звіт підготовлено Центром громадянської освіти «Альменда» у рамках проєкту «Табори «перевиховання»: привертаючи увагу до злочинів РФ проти українських дітей» (реалізується в рамках проєкту «Термінова підтримка ЄС для громадянського суспільства», що впроваджується ІСАР Єднання за фінансової підтримки Європейського Союзу). Його зміст є виключною відповідальністю ЦГП «Альменда» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Центр громадянської освіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») – громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямом діяльності організації була освіта у сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація вимушена була переїхати до Києва. Наразі пріоритетні напрями діяльності організації – забезпечення систематичного збору точних, своєчасних, перевірених даних щодо брутальних порушень стосовно дітей в ситуаціях збройного конфлікту.

Під час підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об'єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської освіти «Альменда»: <http://almenda.org>

Контакти для зауважень і пропозицій:
електронна пошта: info@almenda.org

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Методологія.....	5
Обмеження методології	5
Використані у звіті скорочення.....	6
Резюме.....	6

ОРГАНІЗАЦІЇ ТАК ЗВАНОВОГО ДИТЯЧОГО «ВІДПОЧИНКУ», ЩО ФУНКЦІОНУЮТЬ В КРИМУ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ ДЕ-ФАКТО СПРЯМОВАНА НА ІНДОКТРИНАЦІЮ ТА МІЛІТАРИЗАЦІЮ ДІТЕЙ 9

Табори, в яких проводять військові та патріотичні заходи.....	11
«Планета дєтства» («Планета детства»)	11
«Солнєчная Тавріка» («Солнечная Таврика»).....	15
«Артек»	17
«Алиє паруса» («Алые паруса»)	22
«Еволюция» («Эволюция»).....	25
«Дитячий оздоровчий табір ім. Гагаріна» («Детский оздоровительный лагерь им. Гагарина»)	26
«Дружба»	27
«Парус»	28
«Сокол».....	29
«Чайка»	30
«Алиє паруса» («Алые паруса»)	30
«Прометей»	32
«Радуга».....	33
«Фортуна»	34
«Здравніца» («Здравница»)	34
Табори, в яких проводять заходи перевиховання дітей з ТОТ України	35
«Арт-Квест».....	35
«Россія» («Россия»).....	36
«Ай Кемп» («Ай Кэмп»).....	36
«Юность».....	37
«Жемчужина».....	38
Військові, «патріотичні» заходи.....	39
«Кримський рубіж» («Крымский рубеж»).....	39
«Юнармійський рубіж» («Юнармейский рубеж»).....	42
«Кубок 51 Армії» («Кубок 51 Армии»).....	44
«Юний водолаз» («Юный водолаз»).....	44
«Паруса пам'яті Чорного моря – 2023» («Паруса памяти Черного моря – 2023»).....	46

ВСТУП

Від початку окупації АР Крим і міста Севастополь Російська Федерація стала створювати ефективну систему знищення української ідентичності серед мешканців окупованого півострова. Ця система особливо націлена на дітей і використовує різноманітні інструменти – включно з формальною і неформальною освітою, відпочинком, культурним життям тощо¹. Після окупації АР Крим у 2014 році можна простежити, як російська сторона використовує систему українських дитячих оздоровчих закладів, які залишились на тимчасово окупованій території, для оздоровлення дітей із ТОТ АР Криму, РФ, а також для перебування у них дітей із окупованих частин Донецької та Луганської областей. Із початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну фіксуються непоодинокі факти незаконного вивезення дітей з тимчасово окупованих РФ територій України (Херсонської, Запорізької областей, так званих «ДНР» та «ЛНР») на територію Криму (включаючи переміщення дітей і в межах ТОТ Криму) під приводом їхнього оздоровлення та реабілітації.

Зростає загальна кількість дітей, яких незаконно вивезли до оздоровчих закладів АР Крим, а крім того, вказаний «відпочинок» використовують для проведення патріотичних та військових заходів відповідно до основних наративів російської ідеології, впроваджують зміни з посиленою військовою підготовкою, проводять військові збори, ігри та фестивалі, які ставлять за мету інтеграцію українських дітей в освітній та виховний простір РФ. Вказані факти свідчать про системний підхід до заходів із формування в українських дітей російської ідентичності, про їх милітаризацію та залучення до заходів на підтримку збройної агресії Російської Федерації проти України.

Такі дії порушують низку приписів міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. По-перше, стаття 49 IV Женевської конвенції забороняє примусове переміщення мешканців тимчасово окупованих територій. По-друге, використання відпочинку для фактичного «перевиховання» дітей порушує ст. 8 (право дитини на збереження індивідуальності), ст. 19 (захист дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань), ст. 31 (право дитини на відпочинок і дозвілля) Конвенції про захист прав дитини, стороною якої є і Російська Федерація.

Даний моніторинговий звіт висвітлює діяльність на території тимчасово окупованого Криму та міста Севастополь таборів, в яких проводять військові та патріотичні заходи, перевиховують дітей з ТОТ України, проводять військові збори, ігри та проєкти в рамках літньої оздоровчої кампанії 2023 року. Метою цього звіту є фіксація та розголос злочинів Російської Федерації.

1 Детальніше систему знищення української ідентичності серед мешканців окупованого півострова описано в звіті ЦГП «Альменда» за 2022 рік «Кримський сценарій», з яким можна ознайомитись за посиланням: <https://almenda.org/analitychnyy-zvit-universalnyy-soldat-2022-2023/>

Методологія

Звіт охоплює період від 1 червня до 31 серпня 2023 року та ґрунтується на інформації, зібраній ГО Центр Громадянської Просвіти «Альменда» виключно із відкритих джерел, зокрема:

- повідомлень органів державної влади РФ та окупаційних адміністрацій щодо відпочинку дітей, зокрема з тимчасово окупованих територій України;
- офіційних статистичних даних Російської Федерації;
- інформації, розміщеної на офіційних сайтах та офіційних сторінках в соціальних мережах (включаючи соціальну мережу «ВКонтакте») дитячих таборів та установ, що проводять патріотичні, військові заходи;
- публікацій місцевих ЗМІ тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Обмеження методології

В рамках даного огляду документатори ЦГП «Альменда» використали лише доступні для них джерела. Збір та аналіз інформації тривав до 20 вересня 2023 року. Інформація й повідомлення, які не вдалося верифікувати станом на дату публікації звіту, не увійшли до цього моніторингового огляду.

Використання даних із соціальної мережі «ВКонтакте» зумовлене тим, що представники окупаційної влади розміщують в ній свої офіційні сторінки, тому вона є фактично єдиним можливим джерелом доступу для отримання необхідних відомостей.

Збір інформації та моніторинг не проводилися щодо таборів денного перебування, які функціонують при навчальних закладах.

Бралась до уваги інформація щодо діяльності таборів та проведення заходів виключно на території тимчасово окупованої АР Крим.

Використані у звіті скорочення

ТОТ	тимчасово окупована територія України
Крим	тимчасово окупована Російською Федерацією територія Автономної республіки Крим, включно із містом Севастополь
РФ	Російська Федерація
Т. зв. СВО	«спеціальна воєнна операція» – термін, яким в Росії називають повномасштабне вторгнення в Україну
Т. зв. «ДНР»	так звана Донецька Народна Республіка, тобто тимчасово окупована Російською Федерацією територія Донецької області
Т. зв. «ЛНР»	так звана Луганська Народна Республіка, тобто тимчасово окупована Російською Федерацією територія Луганської області
АНО	автономна некомерційна організація

Резюме

Окупувавши територію АР Крим, РФ ухвалила закон від 21.03.2014 № 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя». Відповідно до статті 23 зазначеного закону, «дія законодавчих та інших нормативно-правових актів Російської Федерації поширюється на територіях Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя»². Тож правовідносини у сфері дитячого відпочинку підпадають під дію законодавчих актів РФ і регулюються, зокрема, такими законами (назви подаємо в оригіналі):

- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ред. от 08.12.2020 г.);
- Федеральный закон от 24.07.1998 № 124-ФЗ (ред. от 27.12.2019) «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации».
- Письмо Министерства образования и науки Российской Федерации от 01.04.2014 № 09-613 «Рекомендации по примерному содержанию образовательных программ, реализуемых в организациях, осуществляющих отдых и оздоровление детей»;
- Закон Республики Крым от 02.06.2015 № 107-ЗРК/2015 «Об организации и обеспечения отдыха детей и их оздоровления в Республике Крым».

2 Переклад авторки звіту.

У зазначених нормативних документах одним із основних напрямів освітньо-виховної діяльності є формування в учнів почуття патріотизму та громадянської свідомості. Відтак при формуванні програм виховання, в тому числі для дитячих таборів, спостерігається маніпулювання поняттями «патріотизм» та «громадянська свідомість» з метою мілітаризації, поширення російської пропаганди та формування у дітей позитивного ставлення до воєн, в яких бере участь Росія.

Відповідно до Реєстру організацій відпочинку дітей та їх оздоровлення, які працюють на території Республіки Крим, станом на 16.08.2023 року діє 382 організації, з яких:

- 329 таборів денного перебування (при школах та інших навчальних закладах);
- 6 дитячих центрів (різного спрямування та форм власності);
- 38 дитячі табори (різного спрямування та форм власності);
- 2 пансіонати;
- 2 оздоровчих комплекси;
- 2 заклади відпочинку та оздоровлення;
- 1 заклад забезпечення підготовки спортивного резерву;
- 1 санаторій для дітей (та дітей з батьками)³.

Заступниця Голови Уряду Російської Федерації Тетяна Голікова на селекторній нараді, присвяченій організації та проведенню дитячої оздоровчої кампанії 2023 року, зазначила, що понад 5 тисяч дітей із окупованих Донецької та Луганської, Херсонської та Запорізької областей стануть учасниками багатоденних тематичних маршрутів, пов'язаних із історією та культурою Росії. Ще шість тисяч дітей із цих територій «відпочиватимуть» за путівками в інших регіонах, зокрема на узбережжі⁴.

Заяви уповноваженої при Президентові Російської Федерації з прав дитини Марії Львової-Бєлової підтверджують інформацію про те, що на території окупованого Криму проводять оздоровлення дітей із окупованих Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей. Водночас Львова-Бєлова зазначила, що так званий «особливий реабілітаційний формат із насиченою програмою психологічної допомоги запускається вперше в 2023 році, також у Криму пройде одна зі змін «Післязавтра» для підлітків із регіонів, яких торкнулися військові дії»⁵.

Під час планування літньої «оздоровчої» кампанії в Криму представниця окупаційної влади, а саме так звана міністерка освіти, науки та молоді Республіки Крим Валентина Лаврик повідомила, що на так званий «відпочинок та оздоровлення» планують приймати дітей 325 організацій (у 2022 році – 304 дитячі оздоровчі організації), зокрема 46 заміських таборів. Планується функціонування 281 табору з денним перебуванням для 19,3 тисяч дітей, що на 22 об'єкти більше, ніж у 2022 році (охоплення – 17 тисяч дітей)⁶.

За інформацією представниці окупаційної влади, а саме так званої начальниці управління комплексної безпеки управління Міністерства освіти, науки та молоді Республіки Крим Лариси Іщенко, станом на 1 липня 2023 року в кримських таборах із цілодобовим та денним

3 <https://monm.rk.gov.ru/ru/structure/53>

4 <http://government.ru/news/48459/>, архів: <https://archive.ph/wip/SS553>

5 Переклад авторки звіту. Джерело: <https://t.me/malvovabelova/1061>, архів: <https://archive.ph/wip/2enDu>

6 <https://rk.gov.ru/ru/article/show/18117>

перебуванням «відпочили» 27 тисяч дітей. Із 27 тисяч близько 10 тисяч – кримські діти, а 16 тисяч – із різних регіонів РФ. В заяві не уточнюється, з яких саме регіонів були привезені діти. Враховуючи, що РФ вважає окуповані території Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей регіонами Росії, визначити, скільки дітей було з окупованих територій України, а скільки з РФ – неможливо⁷.

Станом на дату підготовки даного звіту ще не опубліковані офіційні статистичні дані щодо кількості дітей, які перебували в установах відпочинку та оздоровлення в рамках літньої оздоровчої кампанії. Проте, російські ЗМІ, які посилаються на посадовців окупаційної Ради міністрів Республіки Крим, зазначають, що у 30 заміських таборах Криму за час літніх канікул за пільговими путівками перебувало 55,4 тисяч дітей. Зокрема, із окупованих областей: Запорізької – 4358 дітей, Херсонської – 727, Донецької та Луганської – понад 4 тисяч⁸.

Вивозячи дітей із тимчасово окупованих територій України, РФ грубо порушує норми міжнародного гуманітарного права в частині заборони на переміщення дітей в інші держави. Заборона поширюється зокрема й на переміщення в межах окупованих територій (за винятком евакуації, за наявності правомірних для неї підстав). Так, даним моніторинговим звітом зафіксовано дії Росії, які порушують такі міжнародно-правові акти:

- ст. 8 Конвенції ООН про права дитини (встановлює зобов'язання держав поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я, сімейні зв'язки, не допускаючи протизаконного втручання);
- ст. 78 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (встановлює пряму заборону переміщувати в іноземну державу дітей і зазначає єдину виключну обставину, за якої переміщення дітей, що перебувають на окупованій території, може бути дозволене: невідкладні причини, пов'язані зі станом здоров'я чи лікуванням дітей. При цьому наголошується, що така евакуація повинна бути тимчасовою);
- ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (закріплено, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом);
- ст. 29 Конвенції про права дитини (вказує на те, що освіта дитини має спрямовуватися на підготовку її до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення);
- ст.ст. 38, 39 Конвенції про права дитини (унормовують захист дітей в умовах війни);
- ст. 31 Конвенції про права дитини (встановлює право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом).

7 https://vk.com/@crimea_air-s-nachala-2023-goda-v-detskih-lageryah-kryma-otdohnuli-27-ty;
архів: <https://archive.ph/wip/OWhAA>

8 https://www.kommersant.ru/doc/6199421?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fdzen.ru%2Fnews%2Fsearch%3Ftext%3D; архів: <https://archive.ph/wip/tY85b>

ОРГАНІЗАЦІЇ ТАК ЗВАНОВОГО ДИТЯЧОГО «ВІДПОЧИНКУ»,

що функціонують в Криму,
діяльність яких де-факто
спрямована на індоктринацію та
мілітаризацію дітей

За моніторинговий період було ідентифіковано 23 табори, які умовно можна розділити на «ті, в яких проводять військові та патріотичні заходи» та «ті, в яких проводять заходи перевиховання дітей» (зокрема й за участі дітей з тимчасово окупованої території Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей, а також Криму). Також ідентифікували проведення 5 військових, патріотичних заходів. Далі про них докладніше.

Усі табори та заходи, про які йдеться в даному моніторинговому звіті, проводили на території тимчасово окупованої АР Крим, розташування яких позначене на мапі.

ТАБОРИ, В ЯКИХ ПРОВОДЯТЬ ВІЙСЬКОВІ ТА ПАТРІОТИЧНІ ЗАХОДИ

«ПЛАНЕТА ДЕТСТВА» («ПЛАНЕТА ДЕТСТВА»)⁹

Офіційна назва: Державний автономний заклад міста Севастополя «Регіональний дитячий освітній центр «Планета дєтства»» [рос. – Государственное автономное учреждение города Севастополя «Региональный детский образовательный центр «Планета детства»»].

Адреса: м. Севастополь, вул. Челнокова, буд. 10.

Директор: Гриднєв Сергій Геннадійович (Гриднєв Сергей Геннадьевич).

Офіційний сайт: https://planeta-detstva-sevastopol.ru/general_info/¹⁰

До складу освітнього центру «Планета дєтства» входять декілька діючих таборів.

- 1. Дитячий оздоровчий табір «Горний»** [рос. – Детский оздоровительный лагерь «Горный»] (далі в тексті – табір «Горний»).

Адреса: м. Севастополь, с. Колгоспне, вул. Колхозна, 2.

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 410. Всього за літо 2023 року відбулось 4 зміни, зокрема і патріотичного спрямування.

- 2. Дитячий оздоровчий табір «Ласпі»** [рос. – детский оздоровительный лагерь «Ласпи»] (далі в тексті – табір «Ласпі»).

Адреса: м. Севастополь, Балаклавський район, вул. Севастопольська зона ЮБК, 21.

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 500. Всього за літо 2023 року відбулось 4 зміни, серед яких були профільні зміни патріотичного спрямування.

---

⁹ Тут і далі російські назви таборів і рухів транскрибовані, а назви подій, програм, гасла тощо – перекладені. (Прим. редакторки).

¹⁰ <https://archive.ph/wip/zLbir>

За літо 2023 року в зазначених таборах перебувало більше 250 дітей із тимчасово окупованих територій Запорізької, Херсонської, Донецької, Луганської областей, а також 2954 дитини з міста Севастополь (з них у таборі «Ласпі» – 1560, в «Горному» – 1394^{11,12,13}). Програма виховання освітнього центру «Планета дjetства» включає напрямок патріотичного виховання. Для дітей проводили заходи, спрямовані на мілітаризацію та знищення української ідентичності.

У дитячому оздоровчому таборі «Горний» провели такі заходи.

- Профільну військово-патріотичну зміну «Зростаємо патріотами» [рос. – «Растем патриотами»], за яку діти взяли участь у військово-патріотичній грі «Російському флоту – віват!» [рос. – «Российскому флоту – виват!»], естафеті «Десант», відвідали виставку військової зброї, виступ духового оркестру Росгвардії під керівництвом російського військового диригента майора Валентина Таєва, «набули знань та вмінь, необхідних для майбутнього захисника РФ»^{14,15}. В рамках цієї військово-патріотичної зміни 27 липня пройшов квест на честь Дня військово-морського флоту РФ, спрямований на возвеличення та популяризацію професії військового¹⁶.
- У червні провели день загальноросійського суспільно-державного руху дітей та молоді «Двіженіє первих» [рос. – Общероссийское общественно-государственное движения детей и молодежи «Движение первых»] (далі в тексті – «Двіженіє первих»), темою якого зокрема був патріотизм, дітям розказували про РФ в дусі прищеплення ідеї сприйняття Росії як «рідного краю»¹⁷. «Двіженіє первих» разом із представниками

11 <https://profsevas.ru/2023/03/29/севастопольская-трёхсторонняя-коми-3/>; архів: <https://archive.li/kxgdE>

12 https://sev.gov.ru/info/news/196115/?sphrase_id=3266913; архів: <https://archive.ph/EPJwX>

13 Кількість дітей взята з відкритих джерел, реальна кількість може відрізнятись.

14 https://vk.com/wall-202830610_3178; архів: <https://archive.ph/ifh1P>

15 https://vk.com/wall-202830610_3185; архів: <https://archive.li/b2QVL>

16 https://vk.com/wall-30716644_33683; архів: <https://archive.ph/wip/l8H6W>

17 https://vk.com/wall-30716644_33507; архів: <https://archive.ph/BCWxU>

військово-патріотичного центру проводило патріотичну лекцію¹⁸ та квест, де дітей вчили поводитися зі зброєю, діти збирали та розбирали зброю, фотографувались зі зброєю в руках¹⁹.

- 420 дітей взяли участь у пісенному конкурсі «Во славу Отечества» [рос. – «Во славу Отечества»]²⁰, під час якого виконували пісні військової та патріотичної тематики, зокрема «Ти живи, моя Росія» [рос. – «Ти живи, моя Россия»]²¹, гімн Всеросійського дитячо-юнацького військово-патріотичного громадського руху «Юнармія» [рос. – Всероссийское детско-юношеское военно-патриотическое общественное движение «Юнармия»] (далі в тексті – «Юнармія»), «Служити Росії» [рос. – «Служить России»]²², «Струна» (присвячена військовому РФ – морському піхотинцю з позивним «Струна»), а також проводили театралізовані виступи з використанням військової форми та зброєю²³. Захід був спрямований на формування громадянської та патріотичної позиції дітей щодо РФ, мав викликати у дітей почуття гордості за «подвиги старшого покоління» (мали на увазі участь росіян у минулих війнах, зокрема так званій «Великій Вітчизняній війні»).
- Дітей залучили до написання листів військовослужбовцям РФ, які беруть участь у бойових діях на території України^{24,25,26}.

В дитячому оздоровчому таборі «Ласпі» провели такі заходи.

- Табір другий рік поспіль приймає понад 250 дітей із тимчасово окупованих територій України^{27,28}, зокрема відомо про перебування в оздоровчому закладі 70 дітей із ТОТ Мелітопольського району Запорізької області за 2 зміну протягом 24.06.2023 – 14.07.2023^{29,30}, 50 дітей із ТОТ міста Старобільськ Луганської області за 3 профільну зміну «Школа майбутніх командирів» [рос. – «Школа будущих командиров»] протягом 17.07.2023 – 06.08.2023³¹, 152 дитини з ТОТ Мелітопольського району Запорізької області за 4 профільну зміну «Двіженіє первих» протягом 09.08.2023 – 29.08.2023³².

18 https://vk.com/wall-213630548_10672; архів: <https://archive.li/YfCPQ>

19 https://vk.com/wall-213630548_10912; архів: <https://archive.li/8PslE>

20 https://vk.com/wall-202830610_3186; архів: <https://archive.li/xm3ul>

21 https://vk.com/wall-213630548_11520; архів: <https://archive.li/dnKnZ#selection-1979,0-1979,49>

22 https://vk.com/wall-213630548_11527; архів: <https://archive.li/LX01B>

23 https://vk.com/wall-213630548_11554; архів: <https://archive.li/7yDDX>

24 https://vk.com/wall-213630548_12017; архів: <https://archive.li/1g760>

25 https://vk.com/wall-213630548_12008; архів: <https://archive.li/usz22>

26 https://vk.com/wall-213630548_12026; архів: <https://archive.li/jrAaM>

27 <https://crimea-news.com/other/2023/08/15/1157155.html>; архів: <https://archive.li/2a1CL>

28 <https://zp-news.ru/society/2023/07/22/174415.html>; архів: <https://archive.li/VCRUJ>

29 https://vk.com/wall-217630752_935; архів: <https://archive.li/IUvRx>

30 https://vk.com/wall-201792087_1617; архів: <https://archive.li/bTTFP>

31 <https://sevdobro.ru/школа-будущих-командиров-в-ласпи-н/>; архів: <https://archive.li/R3RpI>

32 <https://ria82.ru/news/sevastopol/v-detskom-lagere-laspi-otkryli-letnyuyu-smenu-dvizheniya-pervyh>; архів: <https://archive.li/lbK8m>

- У таборі протягом 31.05.2023 – 20.06.2023 проходила профільна зміна «Співдружність орлят Росії» [рос. – «Содружество орлят России»], програма якої передбачала зокрема святкування Дня захисту російської мови, Дня Росії з акцією «Ми – громадяни Росії!» [рос. – «Мы – граждане России!»], демонстрацію відеоролика «Росія – країна можливостей» [рос. – «Россия – страна возможностей»], вікторину «Експерсія Росією» [рос. – «Эксперсия по России»], гру «Широка країна моя рідна» [рос. – «Широка страна моя родная»], зустрічі з представниками Міністерства РФ у справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих, Державної інспекції безпеки дорожнього руху РФ, щотижневу урочисту церемонію підняття прапора РФ та інші заходи, спрямовані на мілітаризацію дітей та формування у них російської ідентичності³³.
- 600 дітей та підлітків протягом 17.07.2023 – 06.08.2023 пройшли навчання за освітньою програмою «Школа майбутніх командирів» [рос. – «Школа будущих командиров»] регіонального відділення ВВПОД «ЮНАРМІЯ» міста Севастополя, фінансує яку так званий уряд міста Севастополь. В рамках вказаної програми відбулося святкування Дня ВМФ РФ та покладання вінків на воду, як згадка про затоплені під час СВО кораблі Чорноморського флоту РФ. Під час заходу 18 дітей прийняли до лав «ЮНАРМІЇ», розгорнули прапор у рамках проєкту «Символи держави – сквозь вік» [рос. – «Символы государства – сквозь века»], який реалізується за підтримки Фонду Президентських грантів, а також скандували імперське гасло: «Росія – морська держава. Наш дух непереможний!» [рос. – «Россия – морская держава. Наш дух непобедим!»]³⁴.

33 <https://planeta-detstva-sevastopol.ru/wp-content/uploads/2023/05/Ласни.pdf>; архів: <https://archive.ph/wip/BrFt6>

34 https://vk.com/wall-122681115_6087; архів: <https://archive.li/1zYVj>

Зазначені заходи були спрямовані на формування у дітей позитивного ставлення до ВМФ РФ та героїзації учасників так званої СВО.

- У рамках додаткової програми «Школа майбутніх командирів» [рос. – «Школа будущих командиров»] для дітей проводили мілітаризаційні заходи, зокрема програму допризовної підготовки, яка включала: розбирання-складання АК-47 та спорядження магазину навчальними патронами, метання навчальних гранат, поводження із загальновійськовим захисним костюмом та протигазом; стрільбу з пневматичної гвинтівки, стройову та фізичну підготовку; проведено курси з основ виживання в екстремальних умовах («школа виживання»), медичної допомоги та порятунку постраждалих у надзвичайних ситуаціях^{35,36}.
- Провели зустрічі дітей з військовослужбовцями РФ, які беруть участь у військових діях на території України³⁷.

«СОЛНЕЧНАЯ ТАВРИКА» («СОЛНЕЧНАЯ ТАВРИКА»)

Офіційна назва: Державне унітарне підприємство Республіки Крим «Солнечная Таврика» [рос. – Государственное унитарное предприятие Республики Крым «Солнечная Таврика»].

Адреса: АР Крим, м. Сімферополь, вул. Мате Залкі, буд.17-Б.

Директор: Єрмакова Людмила Олексіївна (Єрмакова Людмила Алексеевна).

Офіційний сайт: <https://tavrika-crimea.ru/>

До складу ДУП РК «Солнечная Таврика» входять декілька таборів.

- 1. Оздоровчо-спортивний комплекс «Дельфін»** [рос. – Оздоровительно-спортивный комплекс «Дельфин»].

Адреса: АР Крим, Бахчисарайський район, с. Піщане, Верхнє містечко, 34 та вул. Набережна, 9.

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 380. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

35 https://vk.com/wall-122681115_6044; архів: <https://archive.li/6782c>

36 https://vk.com/wall-122681115_6110; архів: <https://archive.li/ZgSuB>

37 https://vk.com/wall-30716644_33760; архів: <https://archive.li/GC2QT>

2. Санаторій «Дружба» [рос. – Санаторий «Дружба»]

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, вул. Маяковського, 10, 12.

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 1042. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

3. Пансіонат – дитячий оздоровчий табір «Лучістий» [рос. – Пансионат – детский оздоровительный лагерь «Лучистый»]

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія-13, Алея Дружби, 31.

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 687. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

За літню оздоровчу кампанію 2023 року в цих таборах перебувало більше 10 000 дітей, зокрема близько 1000 дітей з ТОТ Херсонської, Запорізької, Донецької та Луганської областей^{38,39,40}. Для них проводили заходи, спрямовані на мілітаризацію та знищення української ідентичності.

В оздоровчо-спортивному комплексі «Дельфін»:

- провели квіз щодо історичних подій та героїв РФ (часів так званої «Великої Вітчизняної війни») у рамках акції «Вклонимося великим тим рокам» [рос. – «Поклонимся великим тем годам»), метою якого було формування у дітей патріотичних почуттів до РФ та «російської громадянської свідомості»^{41,42}.

В санаторії «Дружба»:

- перебували діти з ТОТ міста Маріуполя Донецької області, для яких провели екскурсію Севастополем, де дітям розказували «цікаві факти про Велику Вітчизняну війну та про те, як Севастополь отримав звання міста-героя», що свідчить про романтизацію поняття війни⁴³.

В дитячому оздоровчому таборі «Лучістий»:

- провели лекції у рамках військово-патріотичної акції «Знання. Герої» [рос. – «Знания. Герои»], розповідали про значні події, які мають особливе значення для історії РФ. Особлива увага приділялася історії так званої «Великої Вітчизняної війни» та романтизації вчинків її учасників. Метою акції була боротьба з «фальсифікацією» історії та формування патріотичної свідомості дітей⁴⁴.

38 <https://profsevas.ru/2023/03/29/севастопольская-трёхсторонняя-коми-3/>; архів: <https://archive.li/kxgdE>

39 https://vk.com/wall-76911359_355; архів: <https://archive.li/a2wOH>

40 Кількість дітей взята з відкритих джерел, реальна кількість може відрізнятись.

41 https://vk.com/wall-91628591_22967; архів: <https://archive.li/uuOob>

42 https://vk.com/wall-91628591_23082; архів: <https://archive.li/G2vZB>

43 https://vk.com/wall-213760795_4544; архів: <https://archive.li/6tv4s>

44 <https://kianews24.ru/news/v-detskikh-lageryakh-krima-proshla-akciya/>; архів: <https://archive.li/8Acj5>

- молодіжна загальноросійська громадська організація «Російські студентські загони» [рос. – «Российские студенческие отряды»] спільно з Міністерством освіти Російської Федерації проводили для дітей різних змін заходи у рамках Всеросійської патріотичної акції «Вклонимся великим тим рокам» [рос. – «Поклонимся великим тем годам»]. Як зазначили організатори заходу, ця подія дозволила дітям-учасникам «повною мірою відчувати дух пам'яті та гордості за Росію»^{45,46,47,48}.

«АРТЕК»

Офіційна назва: Федеральна державна бюджетна освітня установа «Міжнародний дитячий центр «Артек»» [рос. – Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение «Международный детский центр «Артек»»].

Адреса: АР Крим, м. Ялта, селище Гурзуф, вул. Ленінградська, буд. 41.

Директор: Федоренко Костянтин Альбертович (Федоренко Константин Альбертович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – влітку понад 3000, взимку – понад 1500. За календарне літо 2023 року в таборі пройшло 4 зміни, серед яких були профільні та патріотичні.

Офіційний сайт: <https://artek.org>

За літо 2023 року в таборі перебувала 981 дитина з ТОТ Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей України, з них із ТОТ Запорізької області – 285 дітей^{49,50}. Для них проводили заходи, спрямовані на мілітаризацію та знищення української ідентичності.

- У таборі значну увагу приділяють «патріотичному» вихованню, що відображене в програмах та заходах. Діти були залучені до акцій підтримки учасників військовослужбовців РФ, які беруть участь у бойових діях на території України, писали листи в зону

45 https://vk.com/wall-91628591_22712; архів: <https://archive.li/jOEBE>

46 https://vk.com/wall-91628591_22968; архів: <https://archive.li/u6gwT>

47 https://vk.com/wall-91628591_22928; архів: <https://archive.li/oMLwx>

48 https://vk.com/wall-91628591_23084; архів: <https://archive.li/uo9tS>

49 https://artek.org/press-centr/news/artek-podpisal-soglasenie-o-sotrudnichestve-s-zaporozhskoy-i-hersonskoy-oblastyami?fbclid=IwAR2LotStyzNcwsZGuENU2dQ9o-jRnXZff15if9vhDv-_i8WvVLyf7HMCUg0; архів: <https://archive.li/lsHz3>

50 Кількість дітей взята з відкритих джерел, реальна кількість може відрізнятись.

СВО та зустрічалися з військовими. Зокрема, відбулася зустріч з учасником бойових дій, який воює на території України. Після зустрічі діти говорили, що гість є для них прикладом мужності та патріотизму.

Зокрема, дівчинка з міста Бахчисараю (ТОТ Криму) каже: *«Наш гість є героєм для мене. Він розповів багато цікавого про себе, про те, як став військовим. Такі зустрічі допомагають прищеплювати дітям любов до батьківщини [мається на увазі РФ], ми маємо продовжувати справу дорослих та захищати нашу країну [РФ в даному контексті]».*

Дівчинка з міста Борзя, Забайкальський край (РФ) зазначила: *«У майбутньому я хочу здобути військову професію, тому було цікаво дізнатися, до яких військових навчальних закладів можна вступити дівчатам. Дуже важливо було більше дізнатися і про спеціальну військову операцію. Від зустрічі залишилося багато позитивних емоцій»⁵¹.*

- Проведено зустріч з учасниками так званої СВО. Вона була організована за сприяння Слідчого комітету РФ. Зустріч була спрямована на героїзацію військовослужбовців РФ та виправдання російської агресії проти України. В ході зустрічі учасники СВО розповіли дітям про своє життя, мотивацію піти на військову службу та про участь у бойових діях на території України. Учасники зустрічі поділилися з дітьми історіями зі своєї служби, розповіли про поточну діяльність, про «героїзм російських військових». Обговорили, що для них означає захист батьківщини [в контексті мається на увазі РФ] та патріотизм, військовослужбовці показали артеківцям предмети озброєння та фотографії з зони бойових дій на території України. Подібні зустрічі мають значний психологічний та ідеологічний вплив на дітей, що підтверджується враженнями, якими вони діляться після зустрічі.

51 Переклад обох цитат зроблений авторкою звіту; <https://artek.org/press-centr/news/uchastnik-svo-rasskazalo-professii-voennogo-artekovcam/>; архів: <https://archive.li/2KU8>

Зокрема, дівчинка із міста Салехарда, ЯНАО (РФ) каже: «Мені дуже сподобалася зустріч, це важлива подія для мене. Зараз я обираю професію і після спілкування з військовими захотілося стати військовим медиком. Хочу допомагати своїй батьківщині. Бути патріотом Росії дуже важливо. Дякую за організацію зустрічі».

Дівчинка з міста Рязані (РФ) каже: «Це зустріч, що запам'ятовується. Гості розповіли про те, як проходить спеціальна військова операція, це дуже цінна і важлива інформація для мене. Вони захищають нашу країну [мається на увазі РФ], наші традиції. Важливо поважати і бути вдячними всім захисникам Батьківщини [РФ в даному контексті]»⁵².

- Відбулося святкування Дня прикордонної служби Федеральної служби безпеки Росії, для дітей організували спортивно-патріотичну естафету, де вони виконували спортивні завдання, показували вміння зі збирання та розбирання автоматів та «тренувались влучати точно в ціль» (ймовірно, йдеться про стрільбу)⁵³.
- Діти та вожаті Артеку взяли участь у Всеросійській військово-патріотичній просвітницькій акції «Знання. Герої» [рос. – «Знания. Герои»], націленої на патріотичне виховання молодого покоління, романтизацію періоду Великої Вітчизняної війни та асоціювання тих подій зі збройним конфліктом на території України, а також про історію російських регіонів та їхню роль у розвитку країни⁵⁴.
- Провели військово-патріотичну гру «Зарніца 2.0» [рос. – «Зарница 2.0»], організовану «Рухом Перших» («Движение первых») за підтримки Російського товариства «Знання» [рос. – «Знание»]. Діти змагалися у наданні першої допомоги, орієнтуванні на місцевості, роботі з радіостанціями, альпіністській підготовці, а також спробували себе у лазертагу. Артеківці зазначили, що військово-патріотична гра допомогла набути нових навичок в цих сферах⁵⁵.
- 2 серпня відбувся круглий стіл «Клуб друзів Росії» [рос. – «Клуб друзей России»] під знаком «Дня Росії», на якому обговорили досягнення російської дипломатії, її історію та сучасність. Дітям із різних регіонів, зокрема і з ТОТ Донецької області, яким виповнилося 14 років, в таборі урочисто видали паспорти громадян Російської Федерації^{56,57}. Це прояв примусової паспортизації, яка є грубим порушенням норм міжнародного права. Згідно зі ст. 45 Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, забороняється

52 Переклад обох цитат зроблений авторкою звіту; <https://artek.org/press-centr/news/pri-sodyaystvii-sk-rf-s-artekovcami-vstretilis-uchastniki-svo/>; архів: <https://archive.li/F1rk5>

53 <https://artek.org/press-centr/news/v-arteke-proshel-den-yunyh-druzyay-pogranichnikov/>; архів: <https://archive.li/tqTTb>

54 <https://artek.org/press-centr/news/22-iyunya-den-pamyati-i-skorbi-artekovcy-prinyali-uchastie-vo-vserossiyskoy-akcii/>; архів: <https://archive.li/Nycal>

55 <https://artek.org/press-centr/news/artekovcy-uchastvuyut-v-voenno-patrioticheskoy-igre-zarnica-20/>; архів: <https://archive.li/VALbU>

56 <https://artek.org/press-centr/news/artek-vstrechaet-detyay-iz-bolee-50-stran-vpervye-s-2020-goda/>; архів: <https://archive.li/auKpY>

57 https://vk.com/video-9400288_456247847; архів: <https://archive.ph/wip/zmncx>

примушувати жителів окупованих територій присягати на вірність державі-супротивнику, а після отримання російського паспорту жителів ТОТ можуть призвати до лав Збройних сил РФ і залучити до участі в війні проти власної держави, що є воєнним злочином⁵⁸. Крім того, в контексті прав дітей і Конвенції про захист прав дитини, примусова паспортизація є порушенням права на збереження індивідуальності – яке включає громадянство (ст. 8), є незаконним втручанням в приватне і особисте життя (ст. 16) і нехтуванням зобов'язанням вживати всіх можливих заходів для забезпечення захисту дітей під час збройного конфлікту (ст. 38)⁵⁹.

- За участі куратора регіональних команд «Великої зміни» [рос. – «Большой перемены»], учасника так званої СВО Микити Кудінова, діти поклали квіти до пам'ятника «героям-захисникам “Артеку”». В рамках заходу дітям розповідали про «подвиги їхніх однолітків за часів Великої Вітчизняної війни», що свідчить про героїзацію дітей-учасників війни та непряме нав'язування слідування їх прикладу⁶⁰.
- Відбулася лекція на тему «Пам'ятки Севастополя як символи Росії» [рос. – «Достопримечательности Севастополя как символы России»]. Перед дітьми виступив Начальник регіонального відділення ВВПОД «Юнармія» Севастополя Володимир Коваленко. Захід закінчився виконанням державного гімну РФ. Також діти з 22 країн світу розгорнули прапор проєкту «Символи держави – крізь століття» [рос. – «Символы государства – сквозь века»] і скандували: «Росія морська держава! Наш дух непереможний!» [рос. – «Россия морская держава! Наш дух непобедим!»] на знак возвеличення РФ⁶¹.
- У 9 зміну «Рух угору» [рос. – «Движение вверх»] Федеральна податкова служба спільно з МДЦ «Артек» реалізувала загальнорозвивальну програму «Ми – держава» [рос. – «Мы – государство»] для дітей віком 10–16 років, щоб розвинути навички стратегічного мислення та ухвалення рішень, соціальну відповідальність, сформувати уявлення про механізм державного устрою та соціальну важливість оподаткування. На думку організаторів та учасників, ці навички та знання є важливою частиною патріотичного виховання та становлення російської громадянської позиції, а також формують майбутній кадровий резерв для державної служби⁶².
- В рамках історико-патріотичного фестивалю «РОСІЯ не ЗАБУДЕ» [рос. – «РОССИЯ не ЗАБУДЕТ»], присвяченого збереженню «історичної пам'яті та поширенню правдивих фактів» у російській історії, в «Артеку» відбулася екскурсія фестивальною виставкою⁶³.
- 18–21 липня в «Артеку» проходив фінал Всеросійського конкурсу «Велика зміна» [рос. – «Большая перемена»] для учнів 5–7 класів. Загалом до четвертого сезону конкурсу

58 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

59 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

60 https://vk.com/wall-193258751_760705; архів: <https://archive.li/D1y2g>

61 https://vk.com/sev_yunarmiya?w=wall-122681115_6042; архів: <https://archive.li/7oeOG>

62 <https://artek.org/press-centr/news/artekovcy-izuchayut-nalogovuyu-sistemu-so-specialistami-fns/>; архів: <https://archive.li/obtOL>

63 <https://artek.org/press-centr/news/rossiya-ne-zabudet-artekovcy-posetili-vystavku-ot-prokuratury-rf/>; архів: <https://archive.li/O28qM>

приєдналися 72 158 мешканців ТОТ Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, з них 131 учасник у фіналі. 126 дітей із ТОТ Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей стали переможцями конкурсного відбору тематичної зміни «Планета великих змін» [рос. – «Планета больших перемен»]⁶⁴.

- У дитячому таборі «Лесной» МЦД «Артек» в рамках Всеросійського конкурсу «Велика зміна» діти з ТОТ Запорізької області беруть участь в Міжнародному зльоті «Планета Великих Змін»⁶⁵.
- Міжнародний дитячий центр «Артек» став учасником Молодіжного морського походу «Вітрила пам'яті Чорного моря» [рос. – «Паруса памяти Черного моря»], генеральний партнер якого – Чорноморський флот РФ. Головний девіз та слоган проєкту: «Росія – морська держава, наш дух – непереможний!». Кульмінацією третього етапу Морського походу стала церемонія покладання на воду вінків та квітів і хвилина мовчання на згадку про кораблі та судна Чорноморського флоту, затоплені під час спеціальної військової операції⁶⁶.
- В рамках додаткової програми «Юний слідчий» [рос. – «Юный следователь»] від партнера «Артека» – Слідчого комітету РФ, організували пропагандистську виставку «Нацизм: невивчені уроки» [рос. – «Нацизм: невыученные уроки»], присвячену «витокам та розвитку націоналістичного руху в Україні», підготовлену працівниками Кримського юридичного інституту (філії) Університету прокуратури Російської Федерації в рамках Федерального проєкту «Без терміну давності» [рос. – «Без срока давности»]^{67,68}.
- Діяльність профільного загону «Альфа» – діти з цього підрозділу разом із вожатими та досвідченим інструктором проходять основи військової, стройової, гірничої підготовки, зокрема стріляють на професійному полігоні, активно вивчають зброю. Крім того, освітня програма профільного загону дає знання про влаштування Збройних сил РФ, розподіл обов'язків та посад у них⁶⁹.

64 <https://artek.org/press-centr/news/shkolniki-iz-novyh-regionov-rossii-stali-uchastnikami-finala-bolshoy-peremeny-v-arteke/>; архів: <https://archive.li/PUtNm>

65 <https://t.me/YugMolodoj/6963>; архів: <https://archive.li/U7MQP>

66 <https://artek.org/press-centr/news/sostoyalsya-tretyy-etap-ezhegodnogo-molodezhnogo-morskogo-pohoda-parusa-pamyati-chernogo-morya/>; архів: <https://archive.li/4S4k0>

67 <https://artek.org/press-centr/news/yunye-sledovateli-provodyat-smenu-v-arteke/>; архів: <https://archive.li/MtLGV>

68 <https://artek.org/press-centr/news/uchastniki-programmy-yunyy-sledovatel-izuchili-vozmozhnosti-kriminalisticheskoy-tehniki/>; архів: <https://archive.li/FXUoT>

69 <https://artek.org/zhizn-arteka/profilnyy-otryad-alfa/>; архів: <https://archive.li/kdxjo>

«АЛИЕ ПАРУСА» («АЛЫЕ ПАРУСА»)

Офіційна назва: Федеральна державна бюджетна освітня установа «Всеросійський дитячий центр «Аліє паруса»» [рос. – Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение «Всероссийский детский центр «Алые паруса»»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, пр. ім. Леніна, 23/26.

Директор: Саєнко Олена Василівна (Саєнко Елена Васильевна).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – близько 200. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://ap-evp.ru/>

За літню «оздоровчу» кампанію 2023 року в таборі перебували щонайменше 100 дітей із ТОТ Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей⁷⁰, серед них діти за регіональними квотами⁷¹. Протягом кожної зміни діяли профільні загони – дитячі організаційні комітети, які популяризували «Двіженіє первих». Зокрема за участі цих комітетів були проведені такі військово-патріотичні заходи.

---

70 Кількість дітей взята з відкритих джерел, реальна кількість може відрізнятись.

71 <https://ap-evp.ru/regionalnaya-qvota>; архів: <https://archive.li/1AijA>

- тематичні дні «Двіженія первих», на яких підняли прапор РФ, знайомство з місією та цінностями Руху, проєктна сесія «ПРОдвіженіє» [рос. – «ПРОдвижение»]⁷².
- Святкування Дня Росії з заходами, спрямованими на знищення української ідентичності у дітей та намаганням зробити їх більш проросійськими в їхніх особистих і політичних поглядах. Проведена патріотична акція «Ми – росіяни! Ми пов'язані однією ниткою!» [рос. – «Мы – россияне! Мы связаны одной нитью!»]; відбувся дизайн-проєкт «Росія – щедра душа!» [рос. – «Россия – щедрая душа!»], під час якого підготували авторські конверти із символікою Росії. Також працювала інформаційна галерея «Символи гордості, честі та слави» [рос. – «Символы гордости, чести и славы»], діти взяли участь у відеофлешмобі та віртуально «пронесли» прапор РФ через свої міста. В рамках «Бесіди про важливе» [рос. – «Беседы о важном»] відбулась лекція «Братство слов'янських народів» [рос. – «Братство славянских народов»]. Підсумовуючи, організатори зазначили: «Для кожного з нас Росія – наша Батьківщина, наше надбання, багатство. Наша гордість!»⁷³.
- Проведено профільну зміну «Ми – Росія» [рос. – «Мы – Россия»] для 83 дітей із ТОТ Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Програма включала заходи, спрямовані на популяризацію російської культури та знищення української ідентичності у дітей, зокрема: дні національної кухні, ігри, звичаї та обряди народів Росії, експозиції творів народно-ужиткового мистецтва, театралізовані постановки з фольклорних мотивів, профорієнтаційні інтерактиви. З тематичним партнером зміни Генеральною прокуратурою РФ реалізовано додаткову програму «Юний правознавець», яка має познайомити дітей з конституційними правами людини та громадянина в РФ, улаштуванням та функціями правозахисних, правоохоронних та судових органів РФ. Також провели юридичну гру – Міжнародний військовий трибунал «Нюрнберзький процес»⁷⁴. Викривлене трактування судового процесу над нацистськими злочинцями після Другої Світової війни російська пропаганда активно використовує не тільки для зняття відповідальності СРСР за початок цієї війни, а ще й для представлення нинішньої війни проти України як продовження «героїчної боротьби проти нацизму» (маючи на увазі уявний «український неонацизм»). Наприклад, російський історик Звягінцев у тогорічних заняттях «Розмови про важливе» розповідав дітям про те, що Росія влаштує «Новий Нюрнберг» для «українських нацистів», і перегляд цього відео⁷⁵ був обов'язковий для всіх школярів. Симуляція судового процесу в дитячих таборах проводиться ще з 2017 року⁷⁶, щоб навчити молодь захищати російську версію «історичної правди» – зокрема й військовим шляхом. Крім того, в рамках вказаної програми організували майстерню з виготовлення бліндажних свічок – дітям розказали про користь цих свічок на фронті і про те, як їх використовують російські військові. Готові свічки передали на передову військовослужбовцям, які беруть участь у так званій СВО на території України⁷⁷.

72 <https://ap-evp.ru/tpost/fm7g3r73j1-v-alih-parusah-den-pervih>; архів: <https://archive.li/wo8zu>

73 Переклад авторки звіту; <https://ap-evp.ru/tpost/m25zlnvc1-den-rossii>; архів: <https://archive.li/aWscU>

74 <https://ap-evp.ru/tpost/9lr2p756b1-novaya-smena-v-alih-parusah>; архів: <https://archive.ph/0LscN>

75 <https://razgovor.edsoo.ru/topic/48/>; архів: <https://archive.ph/wip/XHppA>

76 <https://media.artek.org/media/uploads/gazeta/2017/11-2017.pdf>; архів: <https://archive.ph/wip/NxKTU>

77 <https://ap-evp.ru/tpost/ick967o2s1-obuchayuschiesya-alih-parusov-posetili-m>; архів: <https://archive.ph/0sWJx>

- У рамках реалізованого проєкту Молодіжної загальноросійської громадської організації «Російські студентські загони» [рос. – Молодежной общероссийской общественной организации «Российские студенческие отряды»] проходила акція «Вклонимся великим тим рокам» [рос. – «Поклонимся великим тем годам»], присвячена перемозі радянських військ у Сталінградській битві. В таборі «з гордістю ставляться до історії РФ, тому кожен зміню організуються патріотичні заходи, спрямовані на виховання у дітей поваги та поваги до героїв Великої Вітчизняної війни»⁷⁸.
- Молодіжна загальноросійська громадська організація «Російські Студентські Загони» спільно з Міністерством освіти РФ провела квіз у рамках акції «Вклонимся великим тим рокам». Дітям розповідали про історію Росії, щоб вони «захоплюватись її героїчним минулим». Організатори акції зазначають: «Розуміння історії – це важливий крок до формування патріотичних цінностей та відповідального ставлення до своєї країни»⁷⁹. Мета акції – нав'язати дітям ідею возвеличення РФ, героїзації вчинків військових часів так званої «Великої Вітчизняної війни». Автори акції заявляють: «Ця акція – це справжнє втілення патріотичного духу та героїзму серед нашої молоді. Ми зібралися разом, щоб зберегти та розвивати свою любов і повагу до героїчного минулого нашої Батьківщини – Росії!»⁸⁰. Також у рамках цієї акції було проведено гру-квіз «Великий рік. Сталінград» [рос. – «Великий год. Сталинград»]⁸¹.
- Учасники зміни «Спадкоємці традицій» [рос. – «Наследники традиций»] взяли участь у Всеросійському конкурсі «Я малюю рідний прапор» на найбільший прапор, намальований на асфальті крейдою. «Діти малювали не просто малюнок, а Державний прапор Російської Федерації – символ держави, яка об'єднує громадян та пов'язує воєдино минуле, сьогодення та майбутнє країни»⁸².

78 <https://ap-evp.ru/tpost/z1ucd1mg61-v-ali-h-parusah-proshla-intellektualnaya>; архів: <https://archive.ph/wip/vWeFd>

79 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-91628591_22991; архів: <https://archive.li/H5a0i>

80 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-91628591_22929; архів: <https://archive.li/tRAMn>

81 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-213604330_2485; архів: <https://archive.li/CYuSr>

82 https://vk.com/wall-213604330_2448; архів: <https://archive.li/bNnN2>

«ЕВОЛЮЦИЯ» («ЭВОЛЮЦИЯ»)

Офіційна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Національний центр параолімпійської та дефлімпійської підготовки та реабілітації інвалідів, Дитячий оздоровчий табір «Звездний», «Еволюция» [рос. – Общество с ограниченной ответственностью «Национальный центр параолимпийской и дефлимпийской подготовки и реабилитации инвалидов», ДОЛ «Звёздный», «Эволюция»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, 1.

Директор: Насадюк Сергій Павлович (Насадюк Сергей Павлович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 760. Протягом літа 2023 року було проведено 4 зміни та дводенний форум «Двіження первих».

Офіційний сайт: <https://evolutionsport.ru/children-camp/summer-camp.html>

Протягом всього літа 2023 року в таборі перебували діти з ТОТ Запорізької області, яких вивозила окупаційна адміністрація Запорізької області за підтримки провладної політичної партії РФ «Єдина Росія» та фінансування бюджету Тверської області РФ^{83,84,85,86,87}.

- У таборі були проведені лекції в рамках військово-патріотичної акції «Знання. Герої», спрямовані на формування патріотичної свідомості у дітей щодо РФ⁸⁸.
- Провели квіз у рамках акції «Вклонимся великим тим рокам», мета якого – виховати у дітей «гордість та любов до РФ». Організатори зазначають, що «активна участь дітей у таких заходах допомагає їм краще зрозуміти та цінувати історію Росії, а також формує патріотичні цінності та почуття гордості за РФ»⁸⁹.

83 https://vk.com/@rso_crimea-nashe-trudovoe-let-den-40-2; архів: <https://archive.li/vQx05>

84 https://vk.com/@rso_crimea-nashe-trudovoe-let-den-29-2; архів: <https://archive.li/6br8D>

85 <https://berdyansk-news.ru/society/2023/08/09/20813.html>; архів: <https://archive.li/GE9RQ>

86 https://t.me/o_brd/5112; архів: <https://archive.li/kM16n>

87 https://t.me/glava_brd/1826; архів: <https://archive.li/LTSQy>

88 <https://kianews24.ru/news/v-detskikh-lageryakh-krima-proshla-akciya/>; архів: <https://archive.li/8Acj5>

89 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-91628591_22716; архів: <https://archive.li/bL5z2>

«ДИТЯЧИЙ ОЗДОРОВЧИЙ ТАБІР ім. ГАГАРИНА» («ДЕТСКИЙ ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫЙ ЛАГЕРЬ им. ГАГАРИНА»)

Офіційна назва: Муніципальне унітарне підприємство «ЄВПАТОРІЯ-КРИМ-КУРОРТ» міського округу Євпаторія Республіки Крим «Дитячий оздоровчий табір ім. Гагаріна» [рос. – Муниципальное унитарное предприятие «ЕВПАТОРИЯ-КРЫМ-КУРОРТ» городского округа Евпатория Республики Крым «Детский оздоровительный лагерь им. Гагарина»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, вул. Полупанова, 10

Директор: Люта Марина Іванівна (Лютая Марина Ивановна).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 760. За літо 2023 року в таборі пройшли 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://c-camp.ru/>

Робоча програма табору, розміщена на офіційному сайті, передбачає, зокрема, блок «Люблю Батьківщину» [рос. – «Люблю Родину»], мета якого – «формування у дітей почуття патріотизму та готовності до захисту інтересів Вітчизни [в контексті мається на увазі РФ], усвідомлення ними своєї громадянської ідентичності через почуття гордості за свою Батьківщину та відповідальності за майбутнє Росії, знання історії, неприпустимість фальсифікації історичних подій та спотворення історичної правди, на основі розвитку програм виховання дітей, у тому числі військово-патріотичного виховання, розвиток у підростаючого покоління поваги до таких символів держави, як герб, прапор, гімн РФ, до історичних символів та пам'яток Вітчизни»⁹⁰.

90 Переклад авторки звіту; <https://c-camp.ru/docs>; архів: <https://archive.ph/6rhSR>

За літню «оздоровчу» кампанію 2023 року в таборі перебували близько 250 дітей із ТОТ Запорізької області, зокрема 25 дітей співробітників Мелітопольського державного університету ім. Макаренка (далі – МДУ ім. Макаренка)⁹¹.

Паралельно із відпочинком дітей, студенти з ВНЗ, розташованих на території ТОТ Донецької та Запорізької областей, а саме: МДУ ім. Макаренка й Азовського педагогічного державного університету, працювали вожатими та були організаторами заходів в рамках проекту «Двіженіє первих»⁹². Протягом кожної зміни діяли профільні загони – дитячі організаційні комітети, які популяризували «Двіженіє первих» серед дітей, що відпочивали у закладі⁹³.

За участі цих комітетів були проведені такі військово-патріотичні заходи:

- колективно-творчий захід «Країна з величезним серцем» [рос. – «Страна с огромным сердцем»], який мав презентувати та просувати ідеї та цінності «Двіженія первих»⁹⁴;
- квест, спрямований на ознайомлення дітей з напрямками діяльності «Двіженія первих»⁹⁵;
- марафон «Двіженія первих» (3-денний освітній модуль за тематикою зміни)⁹⁶;
- урочисте підняття прапора РФ на такі державні свята РФ (згідно з методичними рекомендаціями): День російської мови (06.06), День Росії (16.06), День державного прапора РФ (22.08)⁹⁷.

«ДРУЖБА»

Офіційна назва: табір «Дружба» проводиться на базі відпочинку «Горизонт» Севастопольського державного університету [рос. – лагерь «Дружба» проводиться на базе отдыха «Горизонт» Севастопольского государственного университета].

Адреса: м. Севастополь, Учкүйка.

Директор: Стародубцева Людмила Олексіївна (Стародубцева Людмила Алексеевна).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 200. Ідентифіковано проведення 6-ої зміни за участю дітей із ТОТ Запорізької області за літо 2023 року.

Офіційний сайт: <https://www.sevsu.ru/infrastruktura/sol-horizont>

---

91 https://t.me/mgu_mlt/7964; архів: <https://archive.ph/eFv51>

92 <https://t.me/YugMolodoj/6945>; архів: <https://archive.ph/bxw3W>

93 <https://c-camp.ru/docs>; архів: <https://archive.ph/6rhSR>

94 https://vk.com/wall-160841160_10920; архів: <https://archive.ph/wip/bqgd8>

95 https://vk.com/wall-160841160_11801; архів: <https://archive.ph/EHAC6>

96 <https://drive.google.com/file/d/1ZoZH8NX1M7J9FBZuoEdk0QFI-62oDq2/view>

97 <https://c-camp.ru/docs>; архів: <https://archive.ph/6rhSR>

У 2023 році на 6 зміну табору прибуло близько 100 дітей, зокрема з ТОТ Мелітопольського району Запорізької області. Для них проводили заходи, спрямовані на мілітаризацію та знищення української ідентичності:

- тематичні дні, присвячені різним народам та культурам населення РФ під лозунгом «Народів багато – країна одна. Наша Батьківщина – Росія» [рос. – «Народов много – страна одна. Наша Родина – Россия»];
- захід «Армійський магазин» [рос. – «Армейский магазин»], який включав у себе збір-розбір автомата⁹⁸.

«ПАРУС»

Офіційна назва: товариство з обмеженою відповідальністю компанія «КРИМ-ІНВЕСТ-ТУР», дитячий оздоровчий табір «Парус» [рос. – общество с ограниченной ответственностью управляющая компания «КРЫМ-ИНВЕСТ-ТУР» детский оздоровительный лагерь «Парус»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт Заозерне, вул. Алея Дружби буд. 11-А та 11-В.

Директор: Кирилюк Костянтин Миколайович (Кирилюк Константин Николаевич).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – орієнтовно 250. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://paruscrimea.ru>

За літо 2023 року у таборі перебували діти з Херсонської області, міст Херсон та Скадовськ^{99,100} 239 дитини з ТОТ Запорізької області¹⁰¹, 258 дітей з ТОТ міста Сорокине Луганської області¹⁰². Путівки в табір фінансувалися за рахунок бюджету РФ, а саме регіонів-шефів: Кубані, Адигеї, Воронежській, Калінінградській, Псковській областей¹⁰³.

У липні цього року на базі вказаного табору військово-патріотичний рух «Чорноморське казачье войско» [рос. – «Черноморское казачье войско»], що входить до складу «Всеросійського казачьего общества» [рос. – «Всероссийского казачьего общества»] проводив заходи мілітарного впливу та викривлення історичної та етнічної ідентичності, а саме: виставку зброї Другої світової війни та традиційної казачої зброї, заходи з тактичної медицини та ГТО («готов к труду и обороне») тощо¹⁰⁴.

98 <https://sevastopol-news.com/other/2023/06/26/281400.html>; архів: <https://archive.ph/AxH21>

99 https://vk.com/wall-211012155_3819; архів: <https://archive.li/Fcqx5>

100 https://vk.com/wall-211012155_3839; архів: <https://archive.li/96AW6>

101 https://vk.com/wall-217630752_1149; архів: <https://archive.ph/UBvgM>

102 <https://krasnodon-adm.ru/news/64a582ea2ce44b04155ff35f>; архів: <https://archive.li/wuTaQ>

103 https://t.me/Genichesk_ru/6253; архів: <https://archive.li/WHvx0>

104 https://vk.com/wall-211012155_3998; архів: <https://archive.ph/NfDf7>

«СОКОЛ»

Офіційна назва: Державна бюджетна освітня установа додаткової освіти Республіки Крим «Дитячий оздоровчий центр «Сокол»» [рос. – Государственное бюджетное образовательное учреждение дополнительного образования республики крым «Детский оздоровительный центр «Сокол»»].

Адреса: АР Крим, Бахчисарайський район, с. Соколине, вул. Леніна, 40.

Директор: Серєда Ігор Олександрович (Серєда Ігорь Александрович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 170. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://sokol.com.ru>

5 серпня 2023 року на базі вказаного закладу в рамках федерального проекту «Патріотичне виховання громадян Російської Федерації» [рос. – «Патриотическое воспитание граждан РФ»] проведено конкурсно-ігрову програму «Я патріот» [рос. – «Я патриот»], мета якої – забезпечити функціонування системи патріотичного виховання громадян РФ¹⁰⁵. За наявною інформацією, на вказаному заході були присутні діти з ТОТ Луганської області¹⁰⁶.

105 https://vk.com/wall-217364787_1059; архів: <https://archive.ph/o6Wtj>

106 https://vk.com/wall-217364787_1077; архів: <https://archive.ph/wip/Kw47r>

«ЧАЙКА»

Офіційна назва: Акціонерне товариство «Міжнародний дитячий медичний центр “Чайка”» [рос. – Акционерное общество «Международный детский медицинский центр “Чайка”»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, 93.

Директор: Морозов Кирило Юрійович (Морозов Кирилл Юрьевич).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – до 1200. За літо 2023 року відбулося 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://www.chayka.camp>

Наявні відомості про військово-спортивну та героїко-патріотичну спрямованість закладу. Є інформація про проведення в таборі військово-спортивних програм від клубу «Каскад» (з російського міста Санкт-Петербурга) в 2022 році¹⁰⁷. Проведення цим клубом заходів влітку 2023 року підтверджується відгуками батьків¹⁰⁸.

«АЛИЕ ПАРУСА» («АЛЫЕ ПАРУСА»)

Офіційна назва: Державна бюджетна установа додаткової освіти Республіки Крим «Дитячий оздоровчий центр “Алие паруса”» [рос. – Государственное бюджетное учреждение дополнительного образования Республики Крым «Детский оздоровительный центр “Алые паруса”»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, буд. 23.

Директор: Щеколдін Володимир Геннадійович (Щеколдин Владимир Геннадьевич).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 720. За літо 2023 року пройшло 4 зміни.

Офіційний сайт: <http://alieparusa.com.ru/>

В оздоровчому центрі за літо 2023 року перебували щонайменше 290 дітей із ТОТ Луганської та Донецької областей, а також Криму¹⁰⁹. Статут центру серед цілей і завдань визначає реалізацію додаткових освітніх програм, зокрема і військово-патріотичного спрямування¹¹⁰. Також функціонує учбовий тир, відповідно до положення якого, ціль функціонування – це підготовка до військової служби і виховання дітей «у дусі безоглядної відданості своїй Вітчизні» [рос. – «в духе беззаветной преданности своему отечеству»]¹¹¹. За літо 2023 відбувались події та заходи, які мали ознаки мілітаризації та індоктринації.

---

107 <https://clubcascad.ru/letnjaja-smena-krym-pod-parusom-mechty/>; архів: <https://archive.ph/wip/EbySU>

108 <https://incamp.ru/camps/kryim-mdmts-chayka-12250/>; архів: <https://archive.ph/Mj40N>

109 https://m.vk.com/wall-220761950_396; архів: <https://archive.li/oq9wR>

110 <https://alieparusa.com.ru/pdf/ustav.pdf>; архів: <https://archive.li/vQyig>

111 <https://alieparusa.com.ru/pdf/polog7.pdf>; архів: <https://archive.li/6MUyw>

- Протягом 17.07–06.08.2023 діяла профільна «козача зміна» «школа молодих отаманів» [рос. – «казачья смена», школа молодых атаманов] для 290 дітей з ТОТ Криму, організована так званим Міністерством освіти Республіки Крим спільно з «Чорноморським козачим військом» за підтримки так званого Апарату Ради Міністрів Республіки Крим. Під час профільної козачої зміни дітей навчали навичкам кульової стрільби, тактичної медицини, фланкування та рубання шашкою. Заняття проводив «військовий отаман» Антон Сироткін, який разом зі своїми «козаками» півроку виконував бойові завдання у зоні СВО на території України^{112,113}.
- На відкритті зміни урочисто під гімн Росії на флагштоку був піднятий прапор РФ. Також прапорна група внесла прапори Криму та Чорноморського війська. Серед заходів, які організатори запланували для проведення на зміні, зокрема були підготовка допризовної молоді, регіональний етап Всеросійської військово-спортивної гри «Козачий сполох» [рос. – «Казачий сполох»], ГТО, тобто «готовий до праці й оборони» [рос. – «готов к труду и обороне»], заходи «Юний рятувальник» [рос. – «Юный спасатель»] та лазертаг. Дітям розказували про історію козацтва Росії, культури, традицій та побутом козаків, кухнею козаків, народною медициною козаків¹¹⁴.

112 <https://vsko.ru/kazachata-rossii-letu-proveli-s-polzozoj/>; архів: <https://archive.ph/wip/L7Rvp>

113 https://vk.com/wall-193303062_8814; архів: <https://archive.li/XRxtK>

114 https://vk.com/wall-193303062_8741; архів: <https://archive.li/omhTQ>

- Протягом усього тижня зміни діти тренувалися та проходили інтенсивне навчання за такими напрямками: фланкування, надання першої медичної допомоги, розбирання/складання макета масогабаритного АК-47 та спорядження магазину, початкова військова підготовка, історія козацтва, загальна фізична підготовка. Організатори зазначають, що «це створило атмосферу дружби та взаєморозуміння, яка стала надійним фундаментом для майбутніх служителів батьківщини» [під батьківщиною мається на увазі РФ]¹¹⁵.
- Протягом профільної зміни «Час перших» [рос. – «Время первых»]: для дітей була проведена виставка зброї¹¹⁶; діти виготовляли подарунки для учасників так званої «СВО»^{117,118}; учасники табору були залучені до плетіння маскувальних сіток; була організована відправка «допомоги» на передову¹¹⁹; відбулося святкування Дня прапора РФ¹²⁰.

«ПРОМЕТЕЙ»

Офіційна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Прометей», дитячий санаторний комплекс «Прометей» [рос. – Общество с ограниченной ответственностью «Прометей», детский санаторный комплекс «Прометей»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, 15.

Директор: Закарян Еліза Олександрівна (Закарян Элиза Александровна).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – більше 1000. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <http://prometey82.ru/>

У липні-серпні поточного року заклад відвідали 380 дітей із ТОТ Донецької та Луганської областей, а також ТОТ міста Маріуполя¹²¹.

Під час «відпочинку» для дітей проводили заходи, спрямовані на популяризацію історії Росії та знищення української ідентичності у вигляді гри на ерудицію «Вклонимося великим тим рокам», за результатами якої організатори зазначили, що це було важливим кроком до формування патріотичних почуттів та гордості за Росію¹²².

115 https://vk.com/wall-204764391_1717; архів: <https://archive.ph/wip/1pwFg>

116 https://vk.com/wall-205029193_9191; архів: <https://archive.li/4WNLZ>

117 https://vk.com/wall-205029193_10128; архів: <https://archive.li/yaBiA>

118 https://m.vk.com/wall-205029193_10259; архів: <https://archive.li/fAIBD>

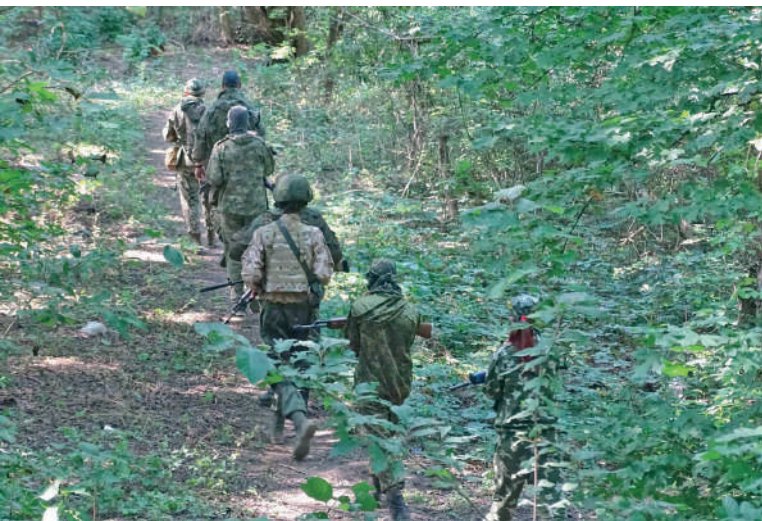
119 https://vk.com/wall-205029193_10395; архів: <https://archive.li/W0dEA>

120 https://vk.com/wall-205029193_10652; архів: <https://archive.li/lriai>

121 https://vk.com/@rso_crimea-nashe-trudovoe-letu-denb-68; архів: <https://archive.ph/XxMwA>

122 https://vk.com/wall-91628591_22966; архів: <https://archive.li/FmDm6>

«РАДУГА»

Офіційна назва: Федеральна державна бюджетна установа «Дитячий оздоровчий пансіонат «Радуга»» Управління справами Президента Російської Федерації [рос. – Федеральное государственное бюджетное учреждение «Детский оздоровительный пансионат “Радуга”» управления делами Президента Российской Федерации].

Адреса: АР Крим, Бахчисарайський район, с. Піщане, вул. Набережна, 19.

Директор: Разаєв Андрій Вікторович (Разаев Андрей Викторович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 373. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://www.crimea-raduga.ru/>

Наявні відомості про військово-спортивну та героїко-патріотичну спрямованість закладу, які включають, зокрема, автобусні екскурсії «Місто-герой Севастополь», «Альмінська битва» [рос. – «Город-герой Севастополь», «Альминское сражение»], де дітей знайомлять із обороною Севастополя. В одну зі змін діти писали листи російським солдатам. Є матеріали про військово-патріотичну програму міліарної підготовки дітей віком 8–15 років «Юний Витязь» [рос. – «Юный Витязь»], окремі заходи якої проводяться на базі ДОП «Радуга»¹²³.

---

123 <https://детский-отдых.com/юный-витязь.html>; архів: <https://archive.li/WiTOE>

«ФОРТУНА»

Офіційна назва: Державна бюджетна установа додаткової освіти Республіки Крим «Дитячий оздоровчий центр “Фортуна”» [рос. – Государственное бюджетное учреждение дополнительного образования Республики Крым «Детский оздоровительный центр “Фортуна”»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, буд. 37.

Директор: Халітов Рустем Аджибрамович (Халитов Рустем Аджибрамович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 500. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <http://doc-fortuna.ru/>

У період із 09.08.2023 до 29.08.2023 проходила патріотична зміна «Ми спадкоємці Перемоги» [рос. – «Мы наследники Победы»], а також правова зміна, спрямована на розвиток у дітей та підлітків моральних якостей особистості, почуття гордості за «героїчне минуле Росії та створення умов для формування законослухняної поведінки та прищеплення правових знань та правової культури дітей»¹²⁴.

«ЗДРАВНИЦА» («ЗДРАВНИЦА»)

Офіційна назва: Державна бюджетна установа Республіки Крим «Клінічний санаторій для дітей та дітей з батьками “Здравница”» [рос. – Государственное бюджетное учреждение Республики Крым «Клинический санаторий для детей и детей с родителями “Здравница”»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, вул. Горького, д. 21, та вул. Київська, 41–43.

Директор: Назрієв Сергій Ісмаїлович (Назриев Сергей Исмаилович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – близько 500. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <http://крымздравница.рф>

---

1 серпня 2023 року відбувся захід, спрямований на популяризацію історії Росії та знищення української ідентичності у вигляді гри на ерудицію «Вклонимся великим тим рокам», присвяченій блокаді Сталінграда під час Другої світової війни. Організаторами зазначено, що мета заходу – патріотичне виховання молоді та формування поваги до історії РФ. Найкращим учасникам видавали дипломи про знання пройденого матеріалу¹²⁵.

---

124 Переклад авторки звіту; <https://doc-fortuna.ru/ozdorovlenie/smeny-i-ceny/>; архів: <https://archive.ph/A4eme>

125 https://m.vk.com/wall-91628591_22965; архів: <https://archive.ph/lwK9X>

ТАБОРИ, В ЯКИХ ПРОВОДЯТЬ ЗАХОДИ ПЕРЕВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ТОТ УКРАЇНИ

«АРТ-КВЕСТ»

Офіційна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Арт-Квест» [рос. – Общество с ограниченной ответственностью «Арт-Квест»].

Адреса: АР Крим, м. Саки, вул. Морська, 11.

Директор: Білоусов Владислав Вікторович (Белоусов Владислав Викторович).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 380. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: <https://art-quest.org/>

За літню кампанію 2023 року перебували на «відпочинку» близько 500 дітей із ТОТ Запорізької області (з Пологівського, Токмацького та Куйбишевського районів), поїздки фінансувалися з бюджету Пензенської області РФ за вказівкою губернатора Олега Мельниченка. Для дітей було організовано дві тематичні зміни – «Гра монополія» [рос. – «Игра монополия»] та «Новий час для нового покоління» [рос. – «Новое время для нового поколения»]^{126,127}.

---

126 <https://penzavzglyad.ru/news/149693/penzenskaya-oblast-kupila-putevki-na-more-500-detyam-iz-zaporozhya>; архів: <https://archive.ph/zziN3>

127 <https://crimea.ria.ru/20230712/deti-iz-zaporozhskoy-oblasti-edut-na-ozdorovlenie-v-krym-1130008501.html>; архів: <https://archive.li/ikraH>

«РОССИЯ» («РОССИЯ»)

Офіційна назва: Федеральний державний бюджетний заклад «Дитячий оздоровчий пансіонат “Россія”» Управління справами Президента Російської Федерації [рос. – Федеральное государственное бюджетное учреждение «Детский оздоровительный пансионат “Россия”» Управления делами Президента Российской Федерации].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, вул. Івана Франка, 25.

Директор: Алексєєва Анжеліка Вікторівна (Алексеева Анжелика Викторовна).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – до 600. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційний сайт: pans-rossia.com

У 2023 році за рахунок державного та регіональних бюджетів РФ за сприяння Управління справами президента РФ та шефів із Калінінградської, Псковської, Воронежської, Калузької областей та Кубані вивезли на «відпочинок» до табору 2000 дітей з ТОТ Херсонської області^{128,129}. Відомо про «відпочинок» дітей-сиріт із ТОТ Олешківського району Херсонської області. Виїзд дітей організували голова окупаційної адміністрації Скадовського муніципального округу Сергій Швайко і так звана заступниця голови Людмила Козлова¹³⁰.

«АЙ КЕМП» («АЙ КЭМП»)

Офіційна назва: структурний підрозділ товариства з обмеженою відповідальністю «ЧОРНОМОР ІНВЕСТ» міжнародний дитячий молодіжний центр «Ай Кемп» [рос. – структурное подразделение общества с ограниченной ответственностью «ЧЕРНОМОР ИНВЕСТ» международный детский молодежный центр «Ай Кэмп»)

Адреса: АР Крим, Бахчисарайський район, с. Піщане, Набережна, 17

Директор: Щербина Віталій Сергійович (Щербина Виталий Сергеевич)

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 500. За календарне літо 2023 року проведено 7 змін.

Офіційний сайт: <http://campicamp.ru/>

У 2023 році за рахунок державного та регіональних бюджетів РФ за сприяння політичної партії «Єдина Росія» [рос. – «Единая Россия»] та АТ «Росатом» і за рахунок бюджетних коштів «регіонів-шефів» організовано перебування у закладі дітей з ТОТ міста Енергодар. Для дітей проводили заняття з історії Росії, на яких ТОТ України позиціонуються як «нові регіони РФ»^{131,132}.

128 https://t.me/Genichesk_ru/6253; архів: <https://archive.ph/WHvxo>

129 https://t.me/Genichesk_ru/6186; архів: <https://archive.ph/YMPyM>

130 https://t.me/VGA_Skadovsk/5473; архів: <https://archive.ph/pT1QO>

131 https://t.me/o_brd/4963; архів: <https://archive.ph/CGVAo>

132 <https://t.me/energodarTV/24>; архів: <https://archive.ph/GRzDa>

«ЮНОСТЬ»

Офіційна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Каламітський бриз» дитячий оздоровчий табір «Юность» [рос. – Общество с ограниченной ответственностью «Каламитский бриз» детский оздоровительный центр «Юность»].

Адреса: АР Крим, с. Заозерне, вул. Алея Дружби, 7.

Директор: Моїсєєв Микола Миколайович (Моисеев Николай Николаевич).

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 600. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційна сторінка в соцмережах: <https://vk.link/unocamp>

У серпні 2023 року Кримське регіональне відділення загальноросійської громадської організації «Російський Червоний Хрест» (далі – РЧХ) провело заняття з надання екстреної медичної допомоги, на якому були присутні діти з ТОТ міста Нова Каховка Херсонської області. Наявна інформація про проведення подібних заходів для 10 тисяч дітей та задіяння до вказаної діяльності 34 представників РЧХ. Коментар з приводу вказаного заходу надав представник РЧХ Володимир Баучкін¹³³.

133 https://vk.com/wall-201303207_4138; архів: <https://archive.ph/qbo9y>

«ЖЕМЧУЖИНА»

Офіційна назва: Товариство з обмеженою відповідальністю «Жемчужина» [рос. – Общество с ограниченной ответственностью «Жемчужина»].

Адреса: АР Крим, м. Євпаторія, смт. Заозерне, вул. Алея Дружби, 21

Директор: Дударєв Андрій Васильович (Дударєв Андрей Васильевич)

Кількість дітей, яку може прийняти за 1 зміну – 550. За літо 2023 року проведено 4 зміни.

Офіційна сторінка в соцмережах: <https://vk.com/public220832615>

В серпні 2023 році за рахунок бюджету Псковської області РФ організовано перебування 45 дітей із ТОТ Генічеського району Херсонської області у супроводі чотирьох супровідників – місцевих педагогів¹³⁴. В тому ж місяці Новгородська область РФ профінансувала перебування 100 дітей з ТОТ Запорізької області¹³⁵. Наявні відеоматеріали про проведення у закладі заходу, спрямованого на романтизацію подій Другої світової війни¹³⁶.

---

134 https://t.me/Genichesk_ru/6737; архів: <https://archive.ph/husfl>

135 https://vk.com/wall-217630752_1157; архів: <https://archive.ph/oGL1x>

136 https://vk.com/video/@public220832615?z=video-220832615_456239154%2Fclub220832615%2Fpl_-220832615_-2; архів: <https://archive.ph/wip/4DGZf>

ВІЙСЬКОВІ, «ПАТРІОТИЧНІ» ЗАХОДИ

«КРИМСЬКИЙ РУБІЖ» («КРЫМСКИЙ РУБЕЖ»)

Військово-польові збори «Кримський рубіж» [рос. – Военно-полевые сборы «Крымский рубеж»] були організовані у формі наметового табору, який проводився 5-денними змінами впродовж літа. Усього було проведено 11 змін¹³⁷. Подібні збори на території окупованого Криму проводяться щорічно, починаючи з 2016 року, зокрема відбулись: військово-патріотичний збір «Сини вітчизни» [рос. – «Сыны Отечества»] 2016 року¹³⁸, військово-польові збори в тимчасово окупованому смт. Гвардійське на базі військової частини 46451 влітку 2019 року¹³⁹, «Юнармійській рубіж – 2021» [рос. – «Юнармейский рубеж – 2021»] у 2021 році^{140,141}, «Юний захисник вітчизни» [рос. – «Юный защитник Отечества»] влітку 2022 року^{142,143,144}. Учасниками військово-польових зборів «Кримський рубіж» у 2023 році стали щонайменше 600 дітей з ТОТ Криму та Херсонської області^{145,146}. Табори розміщувались у тимчасово окупованому Сімферополі на базі аеродрому «Заводське» та в тимчасово окупованому селищі Миколаївка Сімферопольського району Криму.

Організатором цих зборів виступає державна бюджетна освітня установа додаткової освіти Республіки Крим «Регіональний центр з підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання, скорочено «Кримпатріотцентр»» [рос. – Государственное бюджетное образовательное учреждение дополнительного образования Республики Крым «Региональный центр по подготовке к военной службе и военно-патриотическому воспитанию, сокращенно «Крымпатриотцентр»»] (серед завдань якого є формування якостей патріотизму у свідомості молоді, виховання відданості Росії та готовності до її захисту, підготовка підлітків до

137 https://vk.com/crimeapatriot?w=wall-217363296_1497; архів: <https://archive.ph/wip/fB246>

138 https://vk.com/wall-124993512_447; архів: <https://archive.ph/wip/rlvSF>

139 https://vk.com/wall-124993512_3365; архів: <https://archive.ph/wip/iOdM7>

140 https://vk.com/wall-124993512_6751; архів: <https://archive.ph/wip/hwLUr>

141 https://vk.com/wall-124993512_6759; архів: <https://archive.ph/wip/hdCP5>

142 https://vk.com/wall-124993512_8688; архів: <https://archive.ph/wip/9MvXB>

143 https://vk.com/wall-124993512_8921; архів: <https://archive.ph/wip/tTOe8>

144 https://vk.com/wall-124993512_8658; архів: <https://archive.ph/wip/GpKns>

145 https://vk.com/video-217363296_456239376; архів: <https://archive.ph/wip/riBBn>

146 https://vk.com/wall-217363296_1378; архів: <https://archive.li/RNwiR>

служби у Збройних силах РФ, залучення молоді до активної участі у військово-прикладних видах спорту), керівник – Полковников Дмитро Олександрович.

Збори були проведені за підтримки Добровільного товариства сприяння армії авіації і флоту Росії Республіки Крим [рос. – ДОСААФ России Республики Крым]¹⁴⁷, до складу якого входять військово-патріотичні клуби, що займаються патріотичним вихованням молоді, підготовкою до служби у збройних силах РФ, голова – Попов Андрій Олександрович¹⁴⁸.

На фото- та відеодоказах видно, що за час перебування в таборі діти щоденно були одягнені у військову форму із символікою РФ¹⁴⁹, проходили навчання щодо поведінки зі зброєю¹⁵⁰, надання медичної допомоги¹⁵¹, проходили фізичну підготовку¹⁵², імітували воєнну обстановку на полі бою¹⁵³, проходили штурмову та розвідувальну підготовку¹⁵⁴, в ході занять імітували поранених та загиблих бійців¹⁵⁵, а також були учасниками інших заходів^{156,157}, що свідчить про мілітаризацію та індоктринацію українських дітей^{158,159}.

Зокрема варто зазначити такі заходи.

- Святкування дня Росії, на якому дітям малювали символіку РФ на обличчях та роздавали малі прапорці РФ, які «викликали почуття приналежності та патріотизму». Також був розгорнутий прапор РФ, діти отримували стрічки триколову – «символ єдності та гордості за Росію»¹⁶⁰.
- Проведення зборів на базі аеропорту «Заводське», метою яких було «формування патріотичного світогляду та глибокої поваги до історії та культури Росії»¹⁶¹.
- Проведення для дітей вогняної підготовки та курсів самооборони у розгорнутому військово-польовому таборі¹⁶².

147 <https://crimea.mk.ru/social/2023/08/07/startovala-ocherednaya-smena-polevykh-sborov-krymskiy-rubezh.html>; архів: <https://archive.li/DQ!gc>

148 <https://dosaaf82.ru/rukovodstvo/>; архів: <https://archive.ph/wip/POLDK>

149 https://vk.com/wall-217363296_1313; архів: <https://archive.li/mOkYv>

150 https://vk.com/wall-217363296_1423; архів: <https://archive.ph/wip/9jwFm>

151 https://vk.com/wall-217363296_1380; архів: <https://archive.li/q7OmL>

152 https://vk.com/wall-217363296_1416; архів: <https://archive.li/5eDQ3>

153 https://vk.com/wall-217363296_1388; архів: <https://archive.li/UbQSy>

154 https://vk.com/wall-217363296_1389; архів: <https://archive.ph/Yt0Ho>

155 https://vk.com/wall-217363296_1430; архів: <https://archive.li/bcfQp>

156 https://vk.com/wall-217363296_1387; архів: <https://archive.li/ZHSOn>

157 https://vk.com/wall-217363296_1307; архів: <https://archive.li/445MI>

158 https://vk.com/wall-217363296_1372; архів: <https://archive.li/GHQ27>

159 https://vk.com/wall-217363296_1475; архів: <https://archive.li/alyml>

160 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-217363296_1300; архів: <https://archive.li/x4bq4>

161 https://vk.com/wall-217363296_1302; архів: <https://archive.li/j9khv>

162 https://vk.com/wall-217363296_1378; архів: <https://archive.li/RNwiR>

- Проведення військово-тактичної гри «Вогневий наліт» [рос. – «Огневой налет»], де у дітей були розподілені ролі: снайпери, гранатометники, штурмовики, медики тощо, діти стріляли зі зброї, імітували умови ведення бою на війні¹⁶³.
- Залучення дітей до привітання з Днем Повітряно-десантних військ РФ. В рамках цієї активності діти демонстрували на відео набуті навички з військової підготовки¹⁶⁴.
- Участь дітей у зйомках фільму «Юнармія знову в бою. Флорида 2023» [рос. – «Юнармия снова в бою. Флорида 2023»]¹⁶⁵.
- Проведення курсів з інженерної та вогневої підготовки, зокрема і для дівчат: стройовий крок, стрільба з різних видів зброї, ази першої медичної допомоги¹⁶⁶.

Крім того, варто зазначити, що на відкритті зміни організатори заявили: діти почали освоювати військову підготовку¹⁶⁷, а завершення другої зміни організатори описали девізом: «Ми сильні. Ми єдині. Ми вірні. Ми – патріоти своєї країни». [рос. – «Мы сильны. Мы едины. Мы верны. Мы – патриоты своей страны»]. На відео, розміщеному з підписом «КРЫМСКИЙ РУБЕЖ | 2 смена | 3 день», видно, як діти, одягнені у військову форму із символікою ЗС РФ, проходять військову підготовку, зокрема навчаються стріляти із різної зброї, крокують строем, перебувають в окопах, вчаться управляти дронами, мінувати/розмінювати територію, метають лопати та сокири¹⁶⁸.

163 https://vk.com/wall-217363296_1397; архів: <https://archive.ph/wip/xlwR3>

164 https://vk.com/wall-217363296_1404; архів: <https://archive.li/1Qfes>

165 https://vk.com/wall-217363296_1413; архів: <https://archive.li/1FZXJ>

166 https://npavl.krymschool.ru/news-svc/item?id=433965&lang=ru&type=news&site_type=school; архів: <https://archive.li/6s6fl>

167 https://vk.com/wall-217363296_1318; архів: <https://archive.li/Q1KPw>

168 https://vk.com/wall-217363296_1340; архів: <https://archive.li/RUazu>

Необхідність проведення зборів організатори аргументують потребою ідеологічного виховання школярів, зокрема і з ТОТ України, викривляють факти, зазначаючи:

«Переорієнтація поглядів відбувається сьогодні і в багатьох жителів нових регіонів [в даному контексті маються на увазі ТОТ України], де протягом восьми років українська влада вела жорстку русофобську політику. І, якщо доросла людина ще якось може відрізнити правду від відвертої брехні, то дітям зробити це набагато складніше. У незміцнілі уми можна дуже легко закласти будь-яку, навіть найабсурднішу інформацію, і видати її за правду. Власне, чим і займалося Міністерство освіти України, яке видавало підручники із явно спотвореними історичними фактами»¹⁶⁹.

«ЮНАРМІЙСЬКИЙ РУБІЖ» («ЮНАРМЕЙСКИЙ РУБЕЖ»)

Військово-польові, пошукові збори відбулись у рамках проєкту «Юнармійський рубіж» [рос. – «Юнармейский рубеж»]. Грантовий проєкт «Юнармійський рубіж» фінансувався за рахунок коштів так званого Державного комітету молодіжної політики Республіки Крим та передбачав проведення декількох заходів.

- Із 26 червня по 1 липня 2023 року на ТОТ села Яковенкове Заветнінського сільського поселення Ленінського району Криму пройшли військово-польові, пошукові збори «Школа юного археолога» серед юнармійських загонів, військово-патріотичних клубів та кадетських класів Криму. Організаторами зборів виступили Кримська Регіональна історико-патріотична, пошукова громадська організація «Союз спадкоємців традицій», ДБОУ ДО РК «Кримпатріотцентр», РВВ ВДВ «Союз десантників Криму» та ФДБУН «Інститут археології Криму Російської Академії Наук».

Для дітей проводили лекції, у військово-польових зборах використовувалася символіка РФ, ЮНАРМІІ та інших російських організацій¹⁷⁰.

169 Переклад авторки звіту; https://vk.com/wall-217363296_1376; архів: <https://archive.li/WgTpZ>

170 https://vk.com/wall419811617_357; архів: <https://archive.li/FNJJH>

- Із 10 по 15 липня 2023 року на ТОТ Червоногвардійського району Криму діти-юнарії взяли участь у Військово-патріотичних польових зборах «Кадетський десант». Крім юнарійських загонів, також брали участь вихованці військово-патріотичних клубів та кадетських класів Криму. Для дітей були проведені теоретична та практична програми: вогнева підготовка, тактична підготовка, військова підготовка радіаційного, хімічного та біологічного захисту, медична підготовка, навички роботи з парашутом, стройова підготовка та інше, ігри лазертаг та страйкбол. У рамках заходу кожний загін підготував бойові листки – діти написали листи військовим ЗС РФ, які воюють проти України і передали їх до зони проведення «СВО». Організаторами цих зборів були Кримська Регіональна історико-патріотична пошукова громадська організація «Союз спадкоємців традицій», «Кримпатріотцентр» та «Союз десантників Криму»^{171,172}.
- Із 17 по 22 липня 2023 року на ТОТ Червоногвардійського району Криму відбулися військово-патріотичні, польові збори «Кримський світанок» [рос. – «Крымский рассвет»] серед юнарійських загонів, військово-патріотичних клубів та кадетських класів Криму. Організаторами зборів виступили Кримська Регіональна історико-патріотична, пошукова громадська організація «Спілка спадкоємців традицій», ДБОУ ДО РК «Кримпатріотцентр» РГО ВДВ «Спілка десантників Криму». Щодня з самого ранку у дітей починалися заняття: тактична підготовка, військова підготовка радіаційного, хімічного та біологічного захисту, основи фізичної підготовки, вогнева підготовка, тактична медицина, передпарашутна підготовка та інше. Дітей залучали до написання «бойових листків», та «листів солдату» (військовим ЗС РФ, які воюють проти України)¹⁷³.

171 <https://yunarmy.ru/press-center/news/yunarmeyskiy-kadetskiy-desant-v-krymu/>; архів: <https://archive.ph/lmWVJ>

172 https://vk.com/wall419811617_364; архів: <https://archive.li/2Peqo>

173 https://vk.com/wall419811617_368; архів: <https://archive.li/y4rmB>

«КУБОК 51 АРМІЇ» («КУБОК 51 АРМИИ»)

На ТОТ Червоногвардійського району Криму пройшли п'ять відкриті військово-спортивні ігри на «Кубок 51 Армії» серед юнармійських загонів, військово-патріотичних клубів та кадетських класів Червоногвардійського району та Криму. Захід був присвячений «79-м роковинам звільнення Криму від німецько-фашистських загарбників та 78-м роковинам перемоги у війні». Цьогоріч у змаганнях взяло участь 18 команд із ТОТ Червоногвардійського, Сімферопольського, Джанкойського, Чорноморського районів, а також міста Керч. Участь у змаганнях брали й команди дітей із ТОТ Херсонської області, зокрема Каланчацького району. Як видно на розміщених фото, діти були вдягнені у військову форму, збирали-розбирали зброю та стріляли із неї¹⁷⁴.

«ЮНИЙ ВОДОЛАЗ» («ЮНЫЙ ВОДОЛАЗ»)

З 1 по 4 серпня 2023 року у ТОТ міста Севастополь проходили щорічні юнармійські військово-спортивні ігри, а саме етап під назвою «Юний водолаз», в якому 16 команд із різних регіонів Росії протягом 4 днів змагались на березі з елементів водолазної підготовки, а також на воді – в басейні у міжнародному дитячому центрі «Артек». На відкритті ігор був присутній Сергій Колбін, сенатор Російської Федерації, який, зокрема, зазначив: *«Дуже радує те, що так багато юних обдарувань, заряджених патріотично, схоплюють все на льо-*

174 https://t.me/crimean_patriot/3804; архів: <https://archive.li/amZrS>

ту, матимуть змогу показати сьогодні індивідуальні навички, командні навички, свою професійну майстерність юних водолазів. Це не може не радувати. Чому? Тому що ми й маємо докладати максимум зусиль, щоб у такий складний час у нашій країні готувати надійних захисників. Справжніх патріотів, які люблять свою Батьківщину, люблять свою Вітчизну і готові завжди стати на її захист»^{175,176,177}.

В рамках даних ігор діти виконують як теоретичну, так і практичну частину підготовки: долають полігони, керують дронами, надають першу долікарську допомогу, проходять смугу розвідника, вивчають історію стрілецької зброї, проводять рятувальні роботи на імітованому полі бою, показують свої навички у гірничо-висотній підготовці, виконують нормативи на військових тренажерах. Юнармійські ігри проводяться «ЮНАРМІЄЮ» спільно з Міністерством оборони РФ^{178,179}. На відео описані види завдань, які діти виконували в рамках змагання – зокрема, збирання та розбирання зброї¹⁸⁰.

Діти, які були учасниками конкурсу «Юний водолаз», записали відеозвернення до військово-вслужбовців РФ¹⁸¹.

175 Переклад авторки звіту; <https://nts-tv.com/news/v-sevastopole-startoval-etap-vserossiyskikh-yunarm-47239/?ysclid=lkuu8dw86e340857586>; архів: <https://archive.li/a9A07>

176 https://vk.com/wall-212423849_377; архів: <https://archive.li/ZcZOy>

177 https://vk.com/wall-122681115_6142; архів: <https://archive.li/kDMYD>

178 <https://pobedarf.ru/2023/08/02/yunarmejskie-igry-startovali-v-rossii/>; архів: <https://archive.ph/zfh4R>

179 <https://yunarmy.ru/press-center/news/vserossiyskie-yunarmejskie-voenno-sportivnye-igry-startuyut-v-avguste/>; архів: <https://archive.ph/c9n6t>

180 https://m.vk.com/wall-122681115_6124; архів: <https://archive.ph/wip/guNNC>

181 https://m.vk.com/wall-122681115_6125; архів: <https://archive.li/sSjkm>

«ПАРУСА ПАМ'ЯТІ ЧОРНОГО МОРЯ – 2023» («ПАРУСА ПАМ'ЯТИ ЧЕРНОГО МОРЯ – 2023»)

У квітні 2023 року на ТОТ міста Севастополь стартував проєкт «Символи держави – крізь століття» [рос. – «Символы государства – сквозь века»]. Частиною проєкту став морський похід «Вітрила пам'яті Чорного моря – 2023» [рос. – «Паруса памяти Черного моря – 2023»]. Захід був спрямований на русифікацію дітей, возвеличення РФ, популяризацію професії військового РФ. Зокрема, організатор проєкту – Севастопольське відділення Всеросійського дитячо-юнацького військово-патріотичного громадського руху «Юнармії» зазначає, що основне його завдання: «прищепити дітям почуття любові та поваги до символів РФ: прапора, гімну та гербу. Знайомство з їхньою історією та розуміння значущості сприяють розвитку щирого патріотизму у дітей»¹⁸².

Проєкт складався з двох етапів: теоретичного та практичного. Понад 650 учасників прослухали 15 лекцій про російський прапор, герб та гімн РФ. Офіцери ЗС РФ, капітани яхт та суден, які були учасниками морських походів, на зустрічах із дітьми розповідали про морські професії. Проєкт «Символи держави – крізь століття» реалізується АНО «Школа майбутніх командирів» за підтримки Фонду президентських грантів^{183,184}. Генеральний партнер проєкту – Чорноморський флот РФ. Головний девіз та слоган проєкту: «Росія – морська держава, наш дух – непереможний!» [рос. – «Россия – морская держава, наш дух – непобедим!»]¹⁸⁵.

182 Переклад авторки звіту.

183 <https://sevdobro.ru/участники-севастопольского-проекта/>; архів: <https://archive.ph/tyIkV>

184 <https://rutube.ru/video/b2b8fee452f920eacf6d279c5108b26f/>; архів: <https://archive.ph/wip/ySGws>

185 <https://artek.org/press-centr/news/sostoyalsya-tretiy-etap-ezhegodnogo-molodezhnogo-morskogo-pohoda-parusa-pamyati-chernogo-morya/>; архів: <https://archive.li/4S4kO>

Наша місія

Наближаємо реінтеграцію населення деокупованих територій та закладаємо основи гарантій неповторення.

